

*Миша Стојадиновић**

Институт за политичке студије, Београд

ИЗАЗОВИ ФОРМИРАЊА ИДЕНТИТЕТА У САВРЕМЕНОМ ДРУШТВУ**

Сажетак

Проблем идентитета представља актуелан предмет проучавања различитих наука: социологије, политикологије, психологије, антропологије... Интересовање за овај проблем је нарочито постало велико крајем прошлог века, који је са собом донео многобројне промене које су умногоме измениле структуру и динамику друштва које нас окружује.

Модернизација, вртоглави развој технологије, глобализација, транзиција, индивидуализација, многобројни социјални конфликти, све су то изазови које процес формирања идентитета мора превазићи. У том смислу главни циљ овог рада је да покаже са чиме се суочава процес формирања идентитета у савременом друштву. Главне методе којима се аутор користи у свом раду су дијалектички метод, метод анализе садржаја и компаративни метод. Овај рад је подељен на два дела. Први део рада бави се анализом идентитета у социјално-културном контексту, док се аутор у другом делу рада бави разматрањем судбине идентитета у савременом друштву.

Кључне речи: идентитет, национални идентитет, савремено друштво, интеграције, Балкан.

* Истраживач, Институт за политичке студије, Београд

** Рад је реализован у оквиру пројекта бр. 179009 Института за политичке студије Београд, а финансира га Министарство просвете и науке Републике Србије.

ИДЕНТИТЕТ У СОЦИЈАЛНО-КУЛТУРНОМ КОНТЕКСТУ

Посматрати идентитет ван социјално-културног окружења је незамисливо јер се идентитети, било да се ради о индивидуама или нацијама, не формирају у празном простору, већ у једном специфичном социјално-културном миљеу, које је подложно динамици и протоку историјског времена.¹⁾

Ћанбатиста Вико [Giambattista Vico]²⁾ у свом чувеном делу *La Scienza Nuova* 1725. године посматра човека као део историје, оспоравајући тиме универзалистички приступ људској природи који је занемаривао различитости које са собом донесе различите историјске епохе, друштва, културе, чиме човеков идентитет постаје нешто што се обликује у току читавог живота, а не нешто што се добија наслеђем.³⁾ Историјски процес је, према њему, деловање којим људска бића изграђују свој систем језика, обичаја, права и власти.⁴⁾ Људску природу, дакле, не треба посматрати као додељену, већ као нешто што човек сам открива у оквиру одређеног друштва, а зарад остваривања своје тежње за самоиспуњењем.

Емил Диркем [Émile Durkheim], за разлику од Викоовог историцизма, тврди да друштво може постојати само уколико оно продира у свест појединаца и обликује „њихов изглед и њихову сличност”.⁵⁾ Подсетимо се да је према њему суштина друштвених појава колективно-психолошка. Диркемово теоријско језгро је сдржано у *колективном психологизму*, који је код њега презентиран

- 1) Никола Божиловић, Бранислав Стевановић, „Култура као основ етничких идентитета Балкана”, *Културни и етнички односи на Балкану – могућности регионалне и европске интеграције* (приредили: Љубиша Митровић, Драгољуб Ђорђевић, Драган Тодоровић), Филозофски факултет, Ниш, Институт за социологију, Ниш, 2006, стр. 134.
- 2) Историјски процес се, према Ћанбатисту Викоу, одвија према тачно одређеним законима. Он је вратио у употребу циклично поимање историје, али га је обогатио идејом сврховитости. Такође, према њему, да би сазнање о нечему било могуће, неопходно је да будемо творци те ствари о којој желимо да нешто сазнамо. Историјско поимање је с тога могуће јер смо ми сами творци наше историје. (О томе видети: Љубинко Милосављевић, *Под/стицање слободе – нововековна мисао о друштву*, Филозофски факултет, Ниш, 2008, стр. 122-127.)
- 3) Leonidas Donskins, *Troubled Identity and the Modern World*, Palgrave Macmillan, 2009, стр. 1.
- 4) Љубинко Милосављевић, *Под/стицање слободе – нововековна мисао о друштву*, Филозофски факултет, Ниш, 2008, стр. 125.
- 5) Emile Durkheim, *On morality and Society*, The University of Chicago Press, Chicago and London, 1973, стр. 149.

у јединству са *функционалистичким погледом на друштво*.⁶⁾ Диркем је у људској природи видео један дуализам, тј. сталну борбу између две супротстављености. Са једне стране имамо наша чула и осећаје који делују на нас, док, са друге стране, имамо један концептуални и морални оквир који нас усмерава.⁷⁾ Ове две међусобно супротстављене крајности представљају саставни део нашег бића. Један део наше личности је егоистичан и тежи непосредном задовољењу наших потреба (глад, жеђ...), док је други део наше личности обликован друштвом и правилима којих се морамо придржавати.⁸⁾ Друштво обликује појединца и његове вредности усмеравајући притом његово деловање. Човек је, дакле, према Диркему, један својеврсни *homo duplex*. Он је истовремено сачињен и од индивидуалног и од колективног бића, при чему се преко појединца остварује колективна свест.

За идентитет се оправдано може рећи да представља прави извор смисла и искуства једног народа. О томе говори и Крег Калхун [Calhoun Craig] који каже да не познајемо народе без имена, нити језике или културе, код којих не постоји неки начин разликовања између себе и осталих.⁹⁾

Радослав Гађиновић истиче да човек са идентитетом представља значајан субјекат друштва, а да друштво са идентитетом представља стабилан темељ индивидуалне, социјеталне и националне безбедности.¹⁰⁾

Идентитет је, дакле, нераскидиво повезан са друштвом. Он се увек формира у односу са другим. Ради се о феномену који је почетком XX века Чарлс Х. Кули [Colley] одредио као „учинак гледања” током кога појединац доживљава себе у искуству другог.¹¹⁾ Ми своје *Ja* креирамо у интеракцију са другима што представља

6) Љубиша Митровић, *Социологија*, Институт за политичке студије, Београд, 2003, стр. 100.

7) Leonidas Donskins, *Troubled Identity and the Modern World*, Palgrave Macmillan, 2009, стр. 4-5.

8) Emile Durkheim, *On morality and Society*, The University of Chicago Press, Chicago and London, 1973, стр. 150-155.

9) Craig Calhoun (editor), *Social Theory and the Politics of Identity*, Oxford, Blackwell, 1994, стр. 9-10.

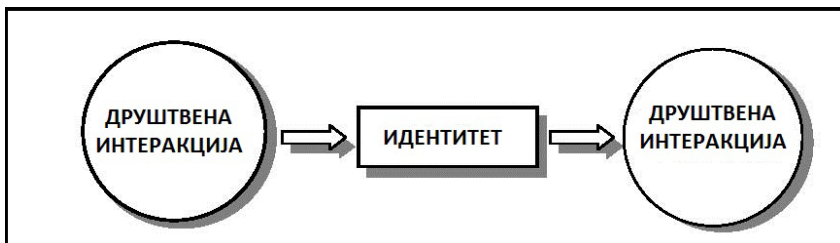
10) Радослав Гађиновић, „Национални идентитет и безбедност модерне државе”, *Наука, безбедност и полиција*, Криминалистичко полицијска академија, Београд, 1/2011, стр. 17.

11) Никола Божилковић, Бранислав Стевановић, „Култура ка основ етничких идентитета Балкана”, *Културни и етнички односи на Балкану – могућности регионалне и Европске интеграције* (приредили: Љубиша Митровић, Драгољуб Ђорђевић, Драган Тодоровић), Филозофски факултет, Ниш, Институт за социологију, Ниш, 2006, стр. 134.

један реципрочан процес коме нема краја.¹²⁾ Међутим, поставља се питање какву улогу идентитет врши у друштву. Бернд Симон [Bernd Simon] истиче да је идентитет нека врста медијатора између инпута и аутпута у друштву. Он се ствара у друштву, на њега утиче социјално-културно миље у коме се формира, али не треба заборавити и да он истовремено обликује друштво. Дакле, не ради се о једном једносмерном процесу, већ напротив, у питању је међусобно условљена интеракција између појединца и друштва унутар које се идентитет јавља као крајњи резултат.

Графикон бр. 1:

Идентитет као социјално-психолошки медијатор
између инпута и аутпута у друштву

Извор: Bernd Simon, *Identity in modern society: A Social Psychological Perspective*, Blackwell Publishing, 2004, стр. 2

Дефинишући идентитет у друштвеном контексту Мануел Кастелс [Manuel Castells] каже да идентитет представља процес стварања смисла на темељу културних особености или сродног низа културних особености којима је дата предност у односу на друге изворе смисла.¹³⁾ Он, при том, истиче да се изградња идентитета увек дешава у контексту одређеном односима моћи, због чега сматра да постоје три основна облика и извора изградње идентитета, а самим тим и три исхода у стварању друштва:¹⁴⁾

- Легитимишући идентитет: Овај идентитет намећу доминантне друштвене институције како би прошириле и рационализовале своју доминацију над друштвеним актерима. Ова тема чини саму срж Сенетове [Richard Sennett] теорије о ауторитету и доминацији, уклапајући се уједно и у раз-

12) Миша Стојадиновић, Дејана Вукчевић, „Проблем очувања идентитета на Балкану”, *Национални интерес*, Институт за политичке студије, Београд, 1/2011, стр. 87.

13) Мануел Кастелс, *Информацијско доба – економија, друштво и култура 2: Моћ идентитета*, Голден маркетинг, Загреб, 2002, стр. 16.

14) Исто, стр. 17-20.

не теорије о национализму. Овакав идентитет ствара, према Каstelсу, грађанско друштво, тј. склоп организација и институција, као и низ структурираних и организованих друштвених актера који производе идентитет који рационализује изворе структуралне доминације.

- Идентитет отпора: Овај идентитет стварају они субјекти који су обезвређени и/или жигосани логиком доминације, копајући на тај начин „ровове за отпор и преживљавање”, који се темеље на начелима различитим или супротним од оних која прожимају друштвене институције. Овај тип изградње идентитета је најважнији за Каstelса и доводи до стварања комуна или заједница. Он, такође, изграђује колективни отпор, обично на темељу идентитета који је дефинисан историјом, географијом или биологијом, олакшавајући при том есенцијално одређивање граница отпора.
- Пројектни идентитет: Овај идентитет настаје када друштвени актери граде свој нови идентитет, а на темељу њима доступних културних материјала, који редовно редефинишу њихов положај у друштву, тражећи, при том, преобликовање целокупне друштвене структуре. Овај тип изградње идентитета ствара, према њему онакве „субјекте” као што их Ален Турен [Alain Touraine] дефинише: „Субјектом називам жељу да се буде индивидуа, да се ствара сопствена историја, да се да смисао целом богатству искустава индивидуалног живота... Преображај појединаца у субјекте је последица нужне комбинације између два потврђивања: појединаца у односу на заједницу и појединаца у односу према тржишту.”¹⁵⁾

Бавећи се анализом многобројних социјално-психолошких проучавања идентитета могу се издвојити његових пет најважнијих функција:¹⁶⁾

- Прва функција повезана је са потребом за припадањем. Ово је нарочито важно када се има у виду да колективни идентитет настаје у интеракцији појединца унутар неког одређеног друштва. То доводи до тога да је колективни идентитет нарочито погодан за реализовање ове потребе, али то не значи и да индивидуални идентитет овде није подједнако важан,

15) Исто, стр. 19-20.

16) О томе опширније видети: Bernd Simon, *Identity in modern society: A Social Psychological Perspective*, Blackwell Publishing, 2004, стр. 66-68.

због тога што се и индивидуални и колективни идентитет стварају у друштвеном контексту. Они су изузетно важни и због тога што стварају осећај континуитета који одражава временску димензију припадања.

- Друго, поред потребе за припадањем, свака индивидуа поседује и потребу да се разликује од других, да буде по нечему јединствена. Идентитет, дакле, поред тога што дефинише „ко сам Ја“ он, такође, одређује и „ко нисам Ја“. У том смислу колективни идентитет разликује припаднике једне групе од припадника других група, док индивидуални идентитет одређује јединственост индивидуе у односу на друге. Индивидуални идентитет нам, у комбинацији са колективним идентитетом, даје основу онога што ми јесмо, тј. онога што можемо назвати „Ја“.
- Трећа важна функција идентитета тиче се потребе за поштовањем. Идентитет је свакако један од неопходних извора без кога се ова потреба не може остварити, јер он чини основу самопоштовања и самопоуздања, при чему треба нагласити да није и једини. Овде нарочито треба истаћи важност колективног идентитета који ствара осећај припадности код индивидуа, дајући им осећај заједништва. То доводи до тога да се индивидуа осећа сличним неким другим индивидуама, али не и свим. Социјални психолози, као што су на пример Хенри Тајфел [Henri Tajfel] и Џон Тарнер [John C. Turner], сматрају да је ово веома значајно и због тога што је вероватније да ће се међусобно сличне индивидуе поштовати много више него оне где те сличности нема.
- Четврто, идентитет је веома значајан и због тога што обезбеђује индивидуи перспективу помоћу које објашњава и разуме свет око себе. Леон Фестинџер [Leon Festinger] сматра да колективни идентитет овде има извесну предност над индивидуалним јер он даје перспективу коју цело друштво дели и тиме је она ојачана кроз процес друштвене валидације. Треба, међутим, истаћи да ово није процес приликом кога појединци пасивно прихватају друштвене норме. П. Оакес [Penelope J Oakes], на пример, истиче да он представља веома активну и софистицирану когнитивну израду колективног погледа на свет. Такође, као што је сваки појединац део једне шире мреже друштвених односа, тако је и идентитет,

као део саморазумевања, увек део једног ширег концептуалног оквира или перспективе која омогућава тумачење свеобухватне друштвене мреже.

- Као пето, Ричард Дичармс [Richard DeCharms] и Џером Брунер [Jerome S. Bruner] истичу да идентитет омогућава да људи себе препознају као утицајне друштвене актере. Са једне стране, колективни идентитет ствара осећај да нико није сам и да свако може да рачуна на социјалну подршку и солидарност осталих чланова групе. Са друге стране, обавезе и норме које се намећу од стране групе обликују индивидуални идентитет у функцији стварања успешнијих друштвених актера.

СУДБИНА ИДЕНТИТЕТА У САВРЕМЕНОМ ДРУШТВУ

Интересовање за проблем идентитета у доба убрзане модернизације и глобализације изгледа јаче него икада раније. Почетно одушевљење крилатицом „*everything goes*”, због ослобађања идентитета од традиционалних стега, заменио је страх од аномије и стање у коме „*nothing counts any more*”, што подрива саму суштину идентитета.¹⁷⁾

Овде је свакако, пре свега, потребно одредити шта је то што подразумевамо под одредницом „савремено светско друштво”. Наиме, овде се савременим светским друштвом означавају сва она друштва која коегзистирају у нашој савремености, без обзира на њихов тип или степен развијености. Под овом одредницом, дакле, подразумевамо читаву лепезу глобалних светских друштава и глобалних друштвених система различите технолошке, економске и социјалне развијености и нивоа квалитета живота.¹⁸⁾ Оно се због тога налази разапето између, са једне стране, високог степена међусобне повезаности и међузависности, која је настала као резултат поделе рада, развоја у сферама технологије, економије, комуникације, инфраструктуре и информатике, и са друге стране, хијерархијске структуре која дели друштва на доминантна и зави-

17) Bernd Simon, *Identity in modern society: A Social Psychological Perspective*, Blackwell Publishing, 2004, стр. 1.

18) Љубиша Митровић, *Социологија*, Институт за политичке студије, Београд, 2003, стр. 325.

сна.¹⁹⁾ У њему, при том, долази до све веће повезаности држава која је настала као резултат.²⁰⁾

1. технолошко-информатичке револуције која је довела до компресије простора и времена;
2. стварања глобалног тржишта;
3. све већег утицаја дешавања у једном локалитету на живот индивидуа и заједница на другој страни планете,
4. формирања свести о повећаној међузависности;
5. успона све моћнијих транснационалних и наднационалних економских сила и политичких институција које обликују слику света;
6. распрострања истоветних форми (индустријализма, постиндустријализма и информатичке револуције, тржишне економије, вишепартијског система...) у готово свим социјалним просторима.

У таквом друштву настали су многобројни изазови у процесу очувања и формирања идентитета. Наиме, проблем идентитета представља један веома комплексан феномен којим су се бавили многобројни теоретичари. Али, овај проблем је нарочито постао актуелан крајем прошлог века, који је са собом донео велики број друштвених промена и процеса, који су наметнули многобројне изазове по питању очувања идентитета. Пратећи развој идентитета кроз историју многи теоретичари указују да се проблем идентитета јавља тек са модерним друштвом. Никола Божилковић каже да у традиционалном друштву проблем идентитета не постоји због чињенице да је у сродничком систему социјални статус индивидуе био строго фиксиран при чему је место сваког појединца било стриктно одређено.²¹⁾ Лаурен Лангман [Lauren Langman] у том духу истиче да традиционално *Gemeinschaft*²²⁾ друштво, са јаким социјалним везама и стабилним погледом на свет, ствара својим

19) Мирослав Печујлић, *Савремена социологија*, Београд, 1991, стр. 61.

20) Мирослав Печујлић, *Глобализација – два лика света*, Гутенбергова галаксија, Београд, 2002, стр. 17-18.

21) Никола Божилковић, „Традиционално, модерно и идентитети у културно социолошком дискурсу”, *Традиција, модернизација, идентитети – место традиције и модернизације у различитим концепцијама и стратегијама развоја земаља у транзицији* (приредили: Милорад Божић, Љубиша Митровић, Гордана Стојић), Филозофски факултет – универзитет у Нишу, Центар за социолошка истраживања, Ниш, 2011, стр. 585.

22) *Gemeinschaft und Gesellschaft* (заједница и друштво) су категорије које уводи Фердинанд Тенис [Ferdinand Tönnies].

члановима јасан, фиксни и недвосмислени извор идентитета.²³⁾ У модерном друштву долази до преокрета. Развој економије, поделе рада, урбанизације, индустријализације, глобализације доводе до слабљења друштвених веза и преиспитивање наметнутих идеологија и схватања. Савремено друштво, као резултат тога, подразумева плуралитет интерпретација и избора у светлости конкретних, партикуларних и променљивих околности, због чега се људи сусрећу са фрагментацијом и контрадикцијама колективне и персоналне егзистенције.²⁴⁾ Заштита *Gemeinschaft* друштва је разбијена и индивидуе су стављене пред многобројне дилеме у погледу њиховог идентитета и одређивању где припадају, што уједно отвара и могућност за њиховом самореализацијом. Ипак треба напоменути да је проблем идентитета нешто што „мучи” човека током читаве његове историје и да свако време намеће своје сопствене изазове његовом формирању и очувању.

Према Ерику Ериксону [Erik Erikson] осећање идентитета је само делимично свесно. Међутим, у неким ситуацијама ово осећање постаје екстремно свесно, као на пример у периодима настанка кризе идентитета када се идентитет сусреће са опасношћу од расплињавања.²⁵⁾ То доводи до тога да је у нормалним периодима живота ово осећање, дакле, више несвесно или боље речено полу-свесно, док је тренутак када започнемо да се питамо о томе *ко смо ми* поуздан индикатор тога да је наш идентитет у кризи.

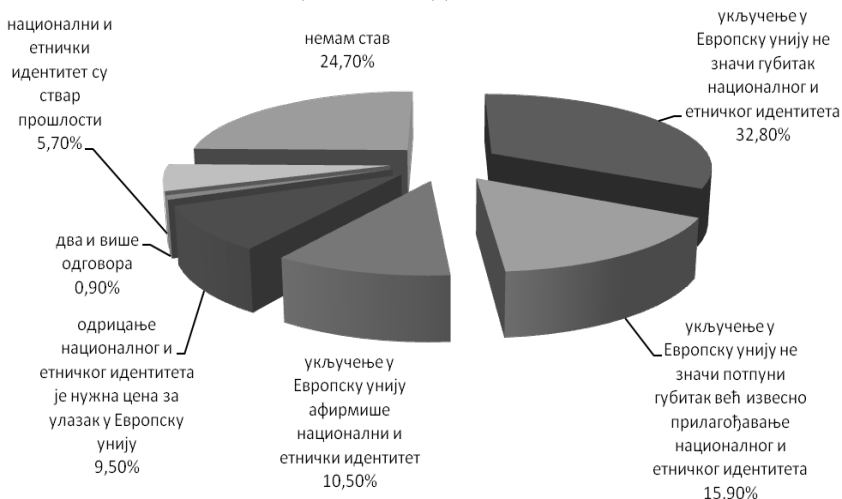
У савременом друштву нација још увек представља значајан извор идентитета [Stuart Hall, Jürgen Habermas...]. Да је национални идентитет и даље значајан и на просторима Балкана може се видети и на основу следећег графикана.

23) Lauren Langman, „Culture, identity and Hegemony: The Body in a Global Age”, *Current Sociology*, 3-4/2003, SAGE Publications, стр. 223.

24) Никола Божиловић, „Традиционално, модерно и идентитети у културно социолошком дискурсу”, *Традиција, модернизација, идентитети – место традиције и модернизације у различитим концепцијама и стратегијама развоја земаља у транзицији* (приредили: Милорад Божић, Љубиша Митровић, Гордана Стојић), Филозофски факултет – универзитет у Нишу, Центар за социолошка истраживања, Ниш, 2011, стр. 585.

25) Ерик Х. Ериксон, *Идентитет и животни циклус*, Завод за уџбенике, Београд, 2008, стр. 9.

Графикон бр. 2:
Балкан/ укључење у Европску унију
за национални идентитет значи

Извор: Никола Божиловић, Бранислав Стевановић, „Култура као основ етничких идентитета Балкана”, *Културни и етнички односу на Балкану – могућности регионалне и европске интеграције*, Филозофски факултет, Ниш, Институт за политичке студије, Ниш, 2006, стр. 155.

Највећи део грађана Балкана сматра да Европске интеграције не значе уједно и губитак националног и етничког идентитета. Очување свог сопственог идентитета у процесу међународних интеграција је изузетно важно. Међутим, разноликост у погледу мултинационалности, мултиконфесионалности и мултикултуралности је током бурне историје Балкана веома често била узрок настанка дезинтегративних процеса који су неретко резултовали ратовима. Суочен са све већом економском рецесијом и кризом, као и заостреним противуречностима и сукобима кроз које савремено друштво пролази, Жак Атали [Jacques Attali] се справом пита: „Хоћемо ли моћи да створимо или да очувамо националне идентитете, а да се идентитет не дефинише као негација другог?”²⁶⁾ Овакво друштвено стање омогућило је, такође, обнављање верских и етничких разлика, које су резултовале бројним сукобима, којих су житељи Балкана итекако свесни.

Ерик Хобсбаум [Eric John Ernest Hobsbawm] каже да није немогуће да ће национализам опадати са слабљењем националне

26) Љубиша Митровић, *Социологија*, Институт за политичке студије, Београд, 2003, стр. 333.

државе, без које бити Енглеz, Ирац или Јевреј, или комбинација ових три, само је један од многих других начина помоћу којих људи описују свој идентитет, али да је апсурдно тврдити да је овај дан близу.²⁷⁾ И на крају може се рећи да се читава плејада најбитнијих проблема који се тичу идентитета у овом контексту може свести на питање које поставља Загорка Голубовић:

„Како сачувати своју посебност у оквиру тенденције ка глобализацији а да се не падне на ниво провинцијализма и изолације?“²⁸⁾

Misa Stojadinovic

THE CHALLENGES OF IDENTITY DEVELOPMENT IN MODERN SOCIETY

Summary

The problem of identity is studied by many social sciences: sociology, political science, psychology, anthropology etc. This problem becomes particularly acute at the end of the 20th century which brought with it many social changes that have greatly altered the structure and dynamics of the society that surrounds us.

The processes of globalization, modernisation and transition, growing social conflicts, acceleration in technology development, individualization impose day to day challenges to the process of identity development. In that sense, the main goal of this article is to underline the main challenges of identity development in modern society. The main methods that authors use in this article are dialectical method, content analysis and the comparative method. This article is divided into two parts. In the first part the author is dealing with social-cultural context of identity, while the second part of the work is dealing with analysis of the fate of identity in modern society.

Key words: identity, national identity, modern society, integrations, the Balkans.

27) Eric J. Hobsbawm, *Nations and nationalism since 1780*, Cambridge University Press, 1992, стр. 192.

28) Никола Божилковић, „Идентитет и значење стила у поткултури“, *Геокултура развоја и култура мира на Балкану*, (приредили: Љубиша Митровић, Драгољуб Ђорђевић, Драган Тодоровић) Филозофски факултет у Нишу, Ниш, 2006, стр. 4; Миша Стојадиновић, Дејана Вукчевић, „Проблем очувања идентитета на Балкану“, *Национални интерес*, Институт за политичке студије, Београд, 1/2011, стр. 94.

ЛИТЕРАТУРА

- Божиловић Никола, „Традиционално, модерно и идентитети у културно социолошком дискурсу”, *Традиција, модернизација, идентитети – место традиције и модернизације у различитим концепцијама и стратегијама развоја земаља у транзицији* (приредили: Милорад Божић, Љубиша Митровић, Гордана Стојић), Филозофски факултет – Универзитет у Нишу, Центар за социолошка истраживања, Ниш, 2011.
- Божиловић Никола, „Идентитет и значење стила у поткултури”, *Геокултура развоја и култура мира на Балкану*, (приредили: Љубиша Митровић, Драгољуб Ђорђевић, Драган Тодоровић) Филозофски факултет, Ниш, Институт за социологију, Ниш, 2006.
- Божиловић Никола, Стевановић Бранислав, „Култура као основ етничких идентитета Балкана”, *Културни и етнички односу на Балкану – могућности регионалне и европске интеграције*, Филозофски факултет, Ниш, Институт за политичке студије, Ниш, 2006.
- Burke J. Peter, „Identity Change”, *Social Psychology Quarterly*, American Sociological Association, JSTOR, бр 1/2006.
- Vukcevic Dejana, *L'émergence d'une Europe de la défense : difficultés et perspectives*, Editions universitaires européennes, 2010.
- Гаћиновић Радослав, „Национални идентитет и безбедност модерне државе”, *Наука, безбедност и полиција*, Криминалистичко полицијска академија, Београд, 1/2011.
- Durkheim Emile, *On morality and Society*, The University of Chicago Press, Chicago and London, 1973.
- Donskins Leonidas, *Troubled Identity and the Modern World*, Palgrave Macmillan, 2009.
- Ериксон Х. Ерик, *Идентитет и животни циклус*, Завод за уџбенике, Београд, 2008.
- Каstelс Мануел, *Информацијско доба – економија, друштво и култура 2: Моћ идентитета*, Голден маркетинг, Загреб, 2002.
- Митровић Љубиша, *Социологија*, Институт за политичке студије, Београд, 2003.
- Милосављевић Љубинко, *Под/стицање слободе – нововековна мисао о друштву*, Филозофски факултет, Ниш, 2008.
- Милошевић Ђорђевић Јасна, „Значење националног идентитета”, *Политичка ревија*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 1/2002.
- Печујлић Мирослав, *Савремена социологија*, Београд, 1991.
- Печујлић Мирослав, *Глобализација – два лика света*, Гутенбергова галаксија, Београд, 2002.

- Стојадиновић Миша, Вукчевић Дејана, „Проблем очувања идентитета на Балкану”, *Национални интерес*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 1/2011.
- Simon Bernd, *Identity in modern society: A Social Psychological Perspective*, Blackwell Publishing, 2004.
- Stets E. Jan, Burke J. Peter, „Theory and Social Identity Theory”, *Social Psychology Quarterly*, American Sociological Association, JSTOR, бр. 3/2000.
- Стојановић Ђорђе, „Етичко оправдавање за прибегавање сили – праведни мир уместо праведног рата”, *Српска политичка мисао*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 1/2010.
- Hobsbawm J. Eric, *Nations and nationalism since 1780*, Cambridge University Press, 1992.

Resume

The problem of identity is one of the eternal problems that are occupying human history since their beginnings until the present days. The concept of identity is a multidimensional concept. Identity is a dynamic phenomenon that is always created in relation to others. It should point out that personal and collective identities are not formed by themselves. They are always formed within a specific 'socio-cultural milieu'.

The study of identity is especially interesting in multicultural areas. These kinds of areas represent a major challenge not only for studying but also for ensuring a harmonious life. The Balkans is certainly a good example of "ethnic cocktail" area, the area with curves intersection of different civilizations. This leads us to the main tincture of the Balkans: multi-nationality, multi-confessionality, multi-culturality. These characteristics combined with turbulent past of the Balkan people and the great world powers interests resulted in what is reasonable to say, that it represents the real "powder keg". That creates the need to develop tolerance in multicultural communities such as the Balkans.

Tolerance is the habit of allowing the opinions that are different from ours. This concept sounds quite nice in the theory but it is difficult to achieve in practice. Diversities in the Balkans are very often causing the disintegrative process. Identity is inextricably linked to the society. It is created in society, but we should not forget that it also shapes the society. Therefore, the relationship between identity and society represents mutually determined interaction between individual and the society in which identity emerges as the final result. The processes of globalization,

modernisation and transition, growing social conflicts, acceleration in technology development, individualization impose day to day challenges to the process of identity development.

Овај рад је примљен 17. јуна 2011. а прихваћен за штампу на састанку Редакције 8. августа 2011. године.